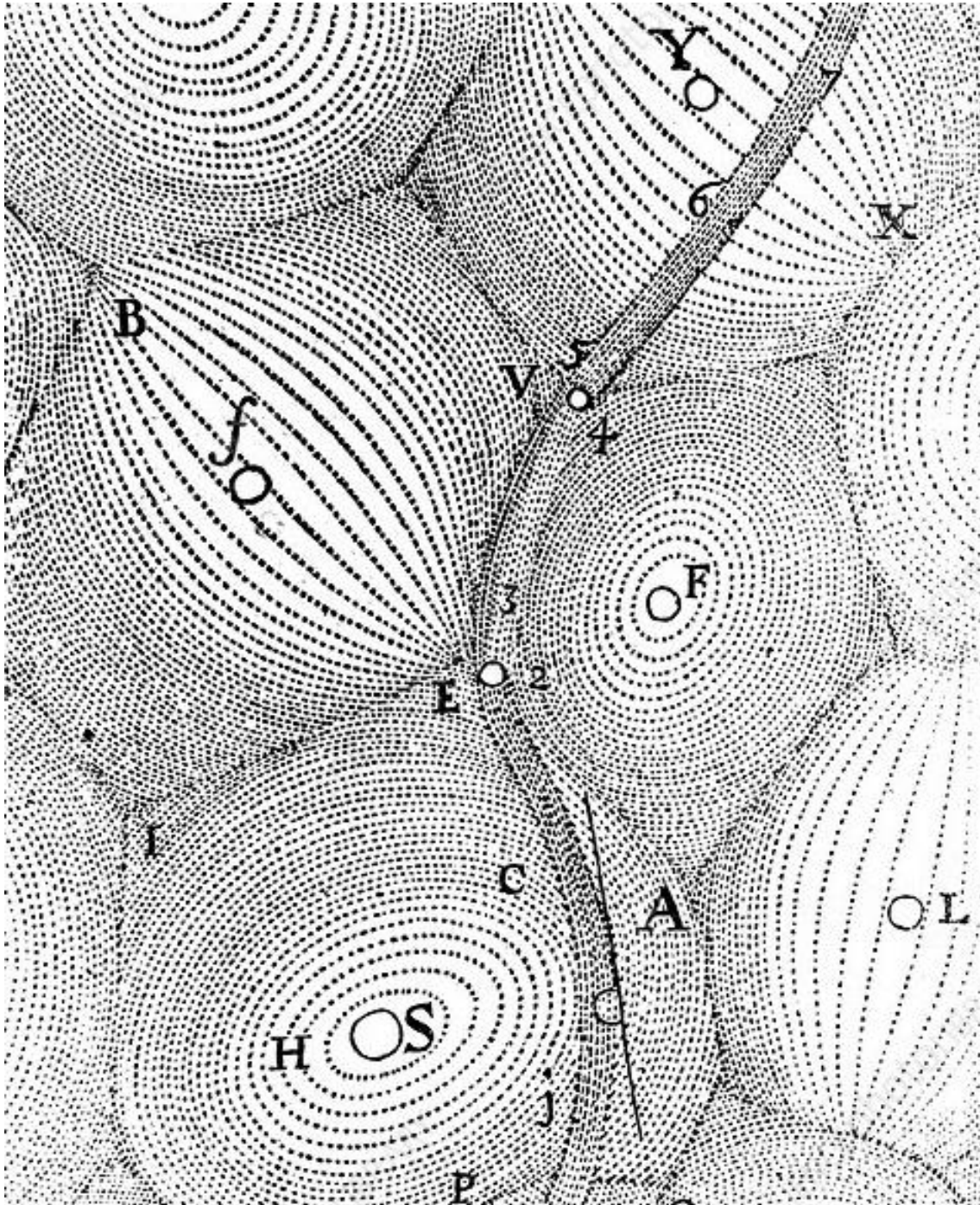


# Història de la Filosofia Moderna I

Descartes, Spinoza i Leibniz



Tardor, 2022-2023

*Aquests apunts poden contenir imprecisions.  
No són substitut d'anar a classe, ni pretenen suplir la docència.*

## Context històric

**Professor:** José María Sánchez de León Serrano ([j.sanchezdeleon@ub.edu](mailto:j.sanchezdeleon@ub.edu))

### 0.1. Breu contextualització biogràfica

**Descartes** neix el **1596** a *Le Haye de Turaine*, en una família de comerciants i funcionaris del Consell Regional. Estudia al Col·legi Reial de *La Flèche*, regentat per jesuïtes: un cop acabat l'ensenyament general, s'especialitza en Filosofia. Els jesuïtes es proclamaven fervorosos seguidors del Papa i que; era l'època de la Contrareforma. Descartes estudia els coneixements de l'època, i la tradició escolàstica.

Li transmeten la metafísica de **Suárez**, les innovacions matemàtiques de **Clavius**, les notícies sumàries dels treballs de **Galileu** i algunes informacions sobre la tradició *platonicohermètica* del Renaixement (lul·lisme, càbala, saviesa universal).

Al *Mètode*, assegura que ha tingut una **bona educació**: tant des de la vessant **reglada** (ciències, llengua, lògica; gran part dels seus manuals són resums de l'obra de Suárez *Les disputacions metafísiques*, un dels grans intel·lectuals jesuïtes) com per d'altres "coses curioses i **més rares**" (*ars combinatoria*, *ars memorativa* i *Arcana Ars*).

*Les disputacions metafísiques* és especialment rellevant en tant que recull tots els temes de l'escolàstica discutida, per primer cop sistematitzats en un ordre lògic.

Les tres "coses curioses" prometien, a la seva manera, coneixement universal. L'**ars combinatoria** neix del pensament de **Ramon Llull**, que genera una tradició que arriba fins a **Leibniz**; afirma que *si som capaços d'obtenir els conceptes de bàsics de la realitat, mitjançant la mecànica podrem obtenir totes les preposicions vertaderes possibles*. L'**ars memorativa** és la idea que per aconseguir el coneixement universal *cal recordar*; però la memòria té límits, i s'han de trobar tècniques d'ampliació de la memòria. L'**Arcana Ars** (o càbala; presentada pels jueus a l'Edat Mitjana i adoptada per Picco della Mirandola), promet la mateixa saviesa, si es reconstrueixen i *coneixen les llengües més arcaiques* (per proximitat a Adam).

### 0.2. Cronologia

**1616-1621**: després de llicenciar-se en Dret per la Universitat de Poitiers abandona la carrera funcional prevista per la família. Emprèn un llarg viatge per Europa de l'única manera que permet l'època: enrolant-se a l'exèrcit (de Maurici de Nassau). S'allunyarà

de les disciplines aristotèliques i d'aquestes disciplines estranyes, per començar a ser el Descartes que passarà a la història.

Converses holandeses amb **Becckman**, interessos hermètics, recerca dels *rosacreus*, i descobriment admirable (**1619-1920**) de caire *simbolicohermètic*, que acabarà concretant-se en la geometria analítica.

**1622-1627**: establiment a París, on freqüenta el cercle intel·lectual de **P. Mersenne**, caracteritzat per la seva defensa del mecanicisme davant del pansiquisme renaixentista. Prossegueix els estudis en geometria; en aplicar-los al terreny físic li permeten descobrir les lleis òptiques de reflexió i refracció de la llum. Comença a intercanviar interessos amb aquests altres autors, com ara Hobbes.

**1628**: s'estableix a Holanda, on residirà fins **1649**. Canvia constantment de domicili, per consagrar-se a la filosofia i no rebre visites molestes. Redacta el primer manuscrit.

Segueix els estudis en l'àmbit de la nova física *matematitzada*: òptica, balística, astronomia i biologia. Primer intent de sistematitzar les qüestions sobre l'estatut i mètode de les seves recerques: *Regulae ad directionem ingenii*, obra inacabada i mai publicada.

**1630**: cartes a **Mersenne**, on exposa la doctrina de la "creació de les veritats eternes". Primera redacció de la seva metafísica en un breu manuscrit perdut.

És un any clau: pensa com comunicar les *Meditacions*, per evitar polèmiques. Imagina el món com un fenomen mecànic, que s'apareix a nosaltres, però pot ser explicat. Pren una certa inspiració amb *el Timeu*: a què s'assembla el món?

**1633**: amb la condemna de **Galileu** per defensar l'heliocentrisme, retira de la impremta l'obra en què exposava la seva física: *Le Monde (Traité de la lumière. Traité de l'homme)*. El text està publicat com una faula, i estava escrit així abans de la condemna.

Per Descartes, l'estatut de la física és un tema estrany: mai veurà la natura escrita com un llenguatge matemàtic, sinó que es trobarà en una situació similar a la dels clàssics amb l'astronomia. Es podrà considerar la matemàtica de la física, però com a certa abstracció que ens permet realitzar coses amb ella. Concep una altra tècnica de publicació: traurà un discurs general, el *Mètode*, amb els tres assaigs afegits.

**1637**: publicació del *Discours de la méthode, plus la Dioptrique, les Météores et la Géométrie*, en què dona a conèixer finalment els seus descobriments científics.

El discurs i els assaigs estan publicats en francès perquè veu que qualsevol home podrà entendre el que s'està dient. Això té un punt de revolucionari.

**1641:** publicació de les *Meditationes de prima philosophia, Objectiones et Responsiones*, on exposa la nova fonamentació metafísica.

Es passa 11 anys pensant com publicar la metafísica per tal d'evitar polèmiques, ser clar i que tothom ho entengui. Això explica que les *Meditacions* sigui una obra molt cuidada, inclús des del punt de vista estilístic. Tanmateix, segueix requerint molta reflexió constant al llarg de la lectura.

Quan té acabades les sis *Meditacions* distribueix una còpia entre els intel·lectuals de l'època per rebre objeccions, que publica amb respostes. Aquest text sí que s'escriu en llatí, probablement considerant que el seu públic objectiu seria culte.

**1643:** discussions i problemes judicials amb la Universitat d'Utrecht a causa de la seva metafísica.

Comencen a sorgir les primeres discussions i, alhora, grups de seguidors que s'enfronten a la tradició aristotèlica. Hi ha alguns textos aclaridors i, a vegades, se separa dels que el segueixen de forma simplificada. Casos com el dualisme simplificat de ment i cos.

**1644:** publicació dels *Principia philosophiae*, obra concebuda com a presentació escolar (llibre de text) de les seves metafísica i física.

Resumeix aquí tota la seva filosofia. Tenia esperança de substituir el manual d'Aristòtil, amb ajut d'algun jesuïta que el volia promocionar.

**1647:** conflictes amb la Universitat de Leyden.

Publicació de les traduccions franceses *Méditations métaphysiques* i *Principes de la philosophie*, revisades per Descartes però amb algunes modificacions del text llatí, especialment importants en el segon cas.

Hi ha algunes problemàtiques sorgides de la necessitat de traduir algunes paraules del llatí importants que en francès no tenien traducció directa: com ara "ment" o "enginy". "Perceptio" també s'utilitza molt, i sovint amb l'adjectiu *clara et distincta* (que ens n'adonem); però "percepció" en francès té un ús molt rígid, que no s'adhereix a la sensació sinó més aviat al *pensament*, i es tradueix per *idea*. Les percepcions són els continguts de la nostra ment, cosa que es confon amb el pur sensualisme. Percepcions són els continguts mentals, tots, que es donen a la ment, i dels quals, alguns, seran fruit de les sensacions i l'empirisme.

**1649:** Convidat per la Reina Cristina de Suècia, es trasllada a Estocolm. Publicació de *Les passions de l'âme*.

**1650:** Mor a Estocolm d'una pneumònia.

**1657-1677:** Publicació pòstuma, per **Clerselier**, de nombroses cartes i textos inèdits de Descartes: entre ells, *Le Monde*. Còpies del text de les *Regulae* es difonen pels cercles parisencs: arriben a **Port-Royal**, **Malebranche** i el mateix **Leibniz**.

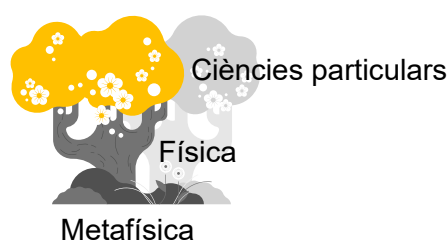
Cal recordar sempre que Descartes no és el filòsof teòric, únicament, que normalment tenim al cap, sinó que l'ètica és la culminació de la ciència.

## Del Dubte al “Cogito”

**Professor:** José María Sánchez de León Serrano ([j.sanchezdeleon@ub.edu](mailto:j.sanchezdeleon@ub.edu))

### 1.1. Fonamentació i certesa

La **física** no se sosté sobre si mateixa; necessita un fonament sense el qual s'ensorraria: la **metafísica**.



Que la base sigui ferma vol dir, segons **Descartes**, que estigui construïda a base de **veritats indubtables**. Una certesa absolutament inamovible: la **certesa metafísica**.

La seva missió, doncs, serà **desafiar tot el coneixement fins trobar la veritat primera**. L'eina que emprarà per arribar-hi serà el **dubte metòdic**.

### 1.2. Dubte metòdic

El **dubte** té tres característiques:

---

*metòdic*

---

*universal*

---

*radical*

---

El **dubte** de **Descartes** no existeix tan sols com a tal, sinó que té un objectiu, un **mètode**: trobarà la seva fi en la troballa de la **certesa absoluta**. És **universal** en el sentit que ho avarca tot; i **radical**, perquè es dubtarà tot, encara que després es pugui demostrar que és cert.

### 1.3. Nivells de dubte

Hi ha **quatre** nivells de dubte.

### 1. La veracitat dels **sentits**

Es pot dubtar que les percepcions són veraces. Hi ha sensacions que són marcadament subjectives (sabors, olors, fred o calor).

### 2. La **realitat extramental**

Es pot dubtar que hi hagi coses. Si abans es dubtava el com es percebien les coses, ara es dubta si aquestes coses realment existeixen.

### 3. Fonament real del **somni**

Es pot dubtar que els somnis estiguin referits a qualsevol cosa de tipus real. La distinció entre els nivells **2** i **3** es podria considerar més una extensió l'un de l'altre.

### 4. Les coses més **simples** i **universals**

Es poden posar en dubte fins les característiques més bàsiques de les coses: la materialitat dels cossos, els axiomes matemàtics...

## 1.4. Geni Maligne

**Descartes no estableix l'existència d'un ésser que ens enganya.** Però si ens imaginem que tot és subjecte al **dubte**, és **possible imaginar** que hi podria haver un ésser que ens impediria la comprensió del món.

**Mentre la suposició d'un ésser així sigui possible el dubte es manté.**

## 1.5. "Cogito ergo sum"

No es pot considerar que cap percepció digui res del món, però sí sobre **qui les percep**.



## Meditació II

**Professor:** José María Sánchez de León Serrano ([j.sanchezdeleon@ub.edu](mailto:j.sanchezdeleon@ub.edu))

### 2.1. Què soc?

L'èsser humà, segons el sentit comú, és un **ésser compost** d'un **cos** i una **ànima**. El **cos** és una **màquina**: un ésser que només és cos i no té ànima és considerat una màquina. Segons aquesta definició, els **animals són màquines**.

L'**ànima**, per la seva banda, és, bàsicament, allò que ens fa **vius**.

#### 2.1.1. Concepte tradicional d'ànima

Per **Aristòtil**, ànima vol dir **principi de vida**. Es pot dividir en tres parts:

<i>vegetativa</i>
<i>sensitiva</i>
<i>racional</i>

La **vegetativa** és la que tenen en comú **tots els ésser vius**: s'encarrega dels processos més **elementals** (respiració, alimentació, reproducció).

La **sensitiva** es relaciona amb els **sentits i sensacions**, així com la memòria i el pensament: també es troba en els **animals**.

Finalment trobem la part **racional**, intrínseca en els **humans**, que opera la **raó**.

#### 2.1.2. Concepte cartesà d'ànima

L'ànima és només **sentits i raonament**; l'antiga part vegetativa quedaria reduïda als **òrgans corporis**.

El que ha deixat el **dubte** com a residu són, només, els **estats mentals**, la **consciència** i allò de què s'és conscient. El famós "cogito ergo sum" es refereix, més que a pensar, a ser *conscient* un mateix i de l'entorn. Pensar inclou també sentits i sensacions perquè són **estats mentals**.

### 2.2. Objecions contra el "cogito"

Objecions fetes al pensament de Descartes fins a la **Meditació II**. Pot ser que n'hi hagi més, més endavant.

1. Per què privilegiar l'activitat de **pensar** en la seva conclusió sobre la consciència?

Perquè el **pensar no és una activitat única**: engloba tota la resta d'accions, perquè totes són percebudes. La consciència acompanya totes les activitats; no és només una activitat intel·lectual.

2. Calia el **dubte** per arribar a la consciència? Si dubtaves des del principi, per què hauries d'esperar-te tant a relacionar a consciència amb l'existència?

L'objectiu no era arribar a la conclusió que el dubte implica existència, sinó **establir qualsevol certesa**.

3. El "cogito" és una proposició tautològica, banal, trivial i sense contingut. Pot ser certa, però és tan pobre que **no sembla que pugui ser el fonament** del coneixement com Descartes pretén.

El "cogito" no és el coneixement desplegat, sinó és el **primer estadi**. És la llavor, de la qual sorgirà i es desenvoluparà tot el coneixement.

4. Si efectivament el "**cogito**" és la **conclusió** d'un raonament, no pot ser el fonament de tot. Descartes pressuposa certes veritats per arribar al "cogito", cosa que impedeix que serveixi com a certesa elemental.

Evidentment que és necessari pressuposar la noció d'existència, els conceptes de l'ésser o l'home, però això són **veritats buides**: definicions trivials que no amplien el coneixement, irrelevants. Surten d'allò obvi.

La importància del "cogito" no rau en que sigui evident, sinó en que **estableix una existència**.

### 2.3. Què no soc?

**La corporeïtat no és part de l'ésser**. El món físic i corpori és un món extern, del qual no està provant de demostrar l'existència, sinó estudiar què és. Està **exclòs de la natura pròpia** i, per tant, no és *jo*.

El *jo* és una **essència**.

### 2.4. Experiment del bocí de cera

Assumim que les característiques perceptibles i externes d'un cos en serien les definidores: en el cas d'un **bocí de cera**: l'olor, la densitat de la cera, el color... però **què**

**passa si s'escalfa?** Que es fon, que les seves **propietats canvien**, malgrat que **no podem negar que encara és la mateixa** cera.

Així doncs, **què és la cera?** No pot ser allò que se'ns manifesta sensorialment. Tot i que la materialitat impliqui poder assumir formes, no és això, tampoc.

#### 2.4.1. Conclusions de l'experiment

D'aquesta manera ja **descarta la percepció sensorial i la imaginació** com a fonts de definició de l'**extensió**. Només el **pensament pur pot definir l'extensió** (espaialitat, tridimensionalitat).

#### 2.5. Implicacions de l'experiment

Per tant, l'**extensió no està inclosa en la percepció** sensorial.

##### 2.5.1. Dualisme cartesà

*Res cogitans* i *res extensa*.

Tot el que hi ha al món és o una o l'altra: la *res extensa* és allò que **jo no soc** i la *res cogitans*, allò que **jo soc**.

##### 2.5.2. Distinció de qualitats primàries i secundàries

Terme creat per **John Locke**, que **Descartes** adopta.

Les **qualitats secundàries** són aquelles que el subjecte percep respecte un cos (l'olor, el color, estar fred o calent...).

Les **qualitats primàries** són aquelles que són **relatives a l'extensió**:

1. Figura
2. Moviment
3. Mida
4. Cossos

## Meditació III

**Professor:** José María Sánchez de León Serrano ([j.sanchezdeleon@ub.edu](mailto:j.sanchezdeleon@ub.edu))

### 3.1. Situació inicial de Descartes en escriure la *Meditació III*

*Sé amb una certesa fora de tot dubte que **soc una substància que pensa**.*

Més enllà d'aquesta *certesa*, però, *no sé res amb certesa*, sobretot perquè encara existeix la possibilitat que **Déu ens enganyi** en les percepcions més clares.

Aquest és el problema a resoldre a la *Meditació III*: es tracta d'anar més enllà d'aquesta *autocertesa*.

### 3.2. Axioma: “Ex nihilo nihil fit”

*Res surt del no-res.*

**Descartes** posa en dubte el *sentit comú*, referint-se a tots aquells coneixements que tenim interioritzats, assumits sense posar-los en dubte perquè són les **suposicions generals amb les quals tothom opera**.

No és legítim pensar que l'objecte de la percepció és la que causa la percepció. Tanmateix, el fet que **les idees han de tenir alguna font**, alguna causa. És a dir: no podem saber qui o què genera les meves idees, però no podem negar que hi ha d'haver un origen.

### 3.3. Solució en les idees

Les **idees**, en aquest context, representen *tots els estats mentals*. Aquesta és l'única eina de què disposa Descartes. És una relació aporètica, però, perquè no podem sortir de la nostra pròpia subjectivitat egocèntrica i l'única arma que tenim són les noves pròpies idees.

La solució de Descartes és **catalogar totes les idees** pròpies per provar de trobar-ne alguna que pugui donar una senyal, una **pista** sobre què hi podria haver més enllà.

Descartes troba el **sentit comú**, que es caracteritza per assumir moltes més coses de les que la filosofia estaria disposada. És precisament el que ataca: les presumpcions generades i aplicades a objectes externs sense particular raonament.

N'hi ha una, però, que no ataca: **res surt del no-res**.

### 3.3.1. Els dos aspectes de la noció “idea”

Descartes distingeix dos aspectes de la noció “idea”: la idea com a **estat mental** i la idea com a **contingut representacional**.

Són dues perspectives per veure el mateix. Com a **estats mentals no es diferencien** entre sí en el sentit que totes són estats mentals: són *modes del pensament*. El **contingut representacional** és allò que les diferencia: l'*objecte* de la idea en particular (o realitat objectiva).

És a dir: *tota idea és un estat mental, però cadascuna tindrà un contingut representacional propi* (tenir mal de queixal i compondre una òpera són ambdues idees i estats mentals, però el seu contingut és diferent: no és el mateix pensar sobre el mal del queixal que sobre la composició d'una òpera).

### 3.4. Realitat = Perfecció

**Algunes idees tenen més realitat** (que Descartes identifica amb **perfecció**). La relació de *realitat* amb *perfecció* pot ser contraintuïtiva, però només si es consideren objectes individuals. Descartes parla de la *creació* sencera.

Aquelles idees que tenen **més autosuficiència ontològica** (la meua mà: si queda separada del meu cos deixa de *ser* la meua mà) i **independència** (el meu cos, però, si es quedés sense la mà seguiria *sent* el meu cos) són, per tant, **més reals** o perfectes. Un altre exemple involucraria estats mentals: jo puc tenir un estat mental o no, però un estat mental no pot existir sense mi. Algú es podria concebre a si mateix sense els seus estats mentals.

### 3.5. Prova de l'existència de Déu

Si **Descartes** aconsegueix provar l'existència de **Déu** haurà aconseguit:

1. Provar que **no està sol** a l'Univers.
2. Provar que **no existeix el Geni Maligne**.
3. Restablir les veritats **matemàtiques**.

Fa servir **Déu** de manera pragmàtica: no és que li interessin particularment les ramificacions religioses de la demostració, sinó perquè li permet parlar d'*idees absolutes*, entre d'altres termes filosòfics més eteris.

Afirma que **és l'origen que assegura que res no surt del no-res**.

Déu és la primera idea que tenim. No és només que sigui l'ésser més perfecte (prioritat *ontològica*): també és el **primer que tothom coneix**. Podem concebre un ésser que

tingui **autosuficiència ontològica i independència absolutes**: com si nosaltres fóssim *pensaments d'un ésser pensant infinit*. Això és el que s'anomena **Déu**.

És possible que no designi una realitat, sinó que una *mancaça*. I si *Déu* és el nom donat al desig que hi hagi una totalitat absoluta, que en realitat no hi és? La perfecció que voldríem que tingués tot però no existeix? Però això ja són especulacions...

Finalment, Descartes resol que, si existeix una **idea primera**, aquesta és **Déu**. I si aquesta idea primera és Déu, i per tant aquest és perfecte, **no pot existir el Geni Maligne**.

### 3.6. Tipus de proves

Existeixen dos tipus de proves en favor a l'**existència de Déu**.

#### 3.6.1. Ontològica

**Parteix de la idea** o concepte de Déu continguda a la nostra ment per provar que tal entitat ha d'existir.

#### 3.6.2. Cosmològica

Parteix de l'evidència del *cosmos* o el món: fa una **inferència retroactiva**, assumint una causa de tot, s'arriba a un motor, una idea, originals. Bàsicament, ascendeix dels efectes fins la causa.

L'argumentari de **Descartes** es troba dins d'aquesta classificatòria: es refereix a les causes, preguntant-se si allò que ha deixat del cosmos en les seves meditacions (bàsicament, a si mateix, les seves idees) és una creació de Déu.

A la *Meditació IV* farà un argument que s'adaptarà més aviat al raonament ontològic.

### 3.7. Problemes

La tesi de **Descartes** té problemes, òbviament.

#### 3.7.1. "Res surt del no-res"

D'on surt **Déu**, si *res no pot sortir del no-res*?

*Emergentisme* (teoria que afirma que una propietat pot emergir o sorgir de la suma d'altres i pertànyer a una natura diferent; especialment s'aplica a la ment, de la qual es diu que emergeix del cervell però el transcendeix i té propietats no físiques, diferents de les materials de l'òrgan que la precedeix) i *causalitat* (relació establerta entre els esdeveniments, objectes, variables, o estats de l'assumpte de què es tracti).

### **3.7.2. Prioritat epistemològica de l'infinit**

Tot sembla indicar que Déu està per sobre de tot raonament. Si el coneixement es basa en un ésser que està per sobre de tot coneixement, com es pot justificar res? És un fonament irracional de la racionalitat, cosa que la fa inútil i paradoxal.

## Meditació IV

**Professor:** José María Sánchez de León Serrano ([j.sanchezdeleon@ub.edu](mailto:j.sanchezdeleon@ub.edu))

### 4.1. Situació que es planteja a la *Meditació IV*

*De la veritat a la falsedat.*

Ara que ja s'ha resolt el problema que hi havia amb el **Geni Maligne**; que s'ha provat que **Déu**, un ésser purament benvolent que és la veritat absoluta: **com és possible que existeixi la falsedat?**

### 4.2. Significació de la qüestió

*Per què hi ha imperfecció, si hi ha un ésser perfecte governant?*

A la *Teodicea* de **Leibniz** (la justificació o defensa de Déu) es considera que **els mals del món no són culpa de Déu**. Bàsicament, la justificació en culpabilitza la **llibertat humana**. És una qüestió relacionada amb la *Meditació IV*.

Així, com podrà Descartes no culpabilitzar Déu de la falsedat?

#### 4.2.1. El problema del mal

*Com pot existir el mal en un món regentat per Déu?*

Existeix perquè a Déu li dona la gana. Com podem pretendre saber el per què, però?

La **creació** és inevitablement **finita** i, per tant, imperfecta, però **la falsedat no es deu a la imperfecció**. Com que es deu a la **voluntat humana**, no se li pot imputar a Déu.

### 4.3. Solució de Descartes

La solució que planteja Descartes es basa en la definició de la **ignorància**, l'**error** i la **voluntat**.

#### 4.3.1. Ignorància i error

La ignorància **no és de l'ésser**.

Ens equivoquem quan afirmem o emetem judicis sobre coses que **escapen del nostre coneixement** (ens extralimitem).



Hi ha vegades que abans d'**errar** o dir alguna **falsedat** decidim **abstenir**-nos, per tal d'evitar-ho. Això implica, doncs, segons Descartes, que hi ha **alguna cosa més que el coneixement**.

#### 4.3.2. Voluntat

El que **provoca la falsedat** és la **discordança entre coneixement i voluntat**.

Quan un emet una falsedat no és culpa que sigui ignorant, és que la seva voluntat ha estat **extralimitar** el seu coneixement.

La **voluntat**, a diferència del coneixement (que és limitat), és **infinita** i Descartes ho considera el signe del nostre origen diví. És la prova de la nostra **no determinació externa**, cosa que és el nostre lligam directe amb **Déu**.

## Meditació V

**Professor:** José María Sánchez de León Serrano ([j.sanchezdeleon@ub.edu](mailto:j.sanchezdeleon@ub.edu))

### 5.1. Situació en arribar a la *Meditació V*

*Sobre l'essència de les coses materials.*

El títol de la *Meditació VI* serà *Sobre l'existència de les coses materials*: Descartes diferencia clarament ambdós termes.

### 5.2. Essència i existència

Preguntar-se pel **què?** d'una cosa és preguntar-se per l'**essència** d'una cosa. Parlar de l'*essència* d'una cosa no és el mateix que parlar de la seva *existència*: es pot parlar d'una sense implicar o establir l'altra. L'*essència* és la **naturalesa** d'alguna cosa.

#### 5.2.1. Possible = pensable

Es considera que l'àmbit del **pensable** (o *concebible*) és el mateix que l'àmbit del **possible**. Tanmateix, pensar una cosa **no implica que existeixi**.

Una clara prova d'aquest principi són les lleis de la **lògica**: existeixen en les seves pròpies lleis... ni la més remota idea; espero que no ho preguntis a l'examen.

**Déu** és el que limita allò que és concebible.

#### 5.2.2. Llei de la claredat i distinció

*Tot el que percebo clarament i distinta d'una cosa és veritat d'aquesta cosa.*

Per exemple: nosaltres percebem clara i distintament que un triangle té tres angles, *ergo* és veritat que un triangle té tres angles. També: nosaltres percebem clara i distintament que una muntanya implica l'existència d'una vall.

Aquesta **lleï és la que regeix el regne del possible i el pensable**. Es poden dir moltes veritats sobre una cosa *sense implicar que existeixen*.

### 5.3. La tercera prova de l'existència de Déu

Hi ha un concepte la veritat clara i distinta del qual **implica que l'existència hi està implicada**: com que podem *percebre clara i distintament la idea de Déu*, *Déu ha d'existir*.

Quan parlem d'un ésser supremament perfecte, estem pensant en un ésser que té totes les perfeccions. **Si té totes les perfeccions, vol dir que també té la perfecció d'existir.** Aleshores, un ésser supremament perfecte ha d'existir, i aquest és **Déu**.

La prova **cosmològica** és la més important per Descartes, i la prova **ontològica**, la menys important. Aquesta es divideix en cinc passos:

#### 5.3.1. El triangle té tres angles

Quan un observa *clara i distintament* una propietat d'una cosa és perquè existeix un **lligam necessari** entre la cosa i la propietat. Aleshores, no es podran extreure els tres angles del triangle sense destruir el triangle, o arrencar la vall de la muntanya.

#### 5.3.2. Essència i existència

El lligam entre essència i existència **no és necessari**.

#### 5.3.3. Déu

Se li atribueix a Déu la **perfecció suprema**, cosa que, segons Descartes, és el mateix que tenir una **realitat màxima**. És a dir, és un ésser que té **totes les realitats**; no li manca res, no té cap tipus d'insuficiència.

Si no li manca res, llavors **no li pot faltar l'existència**. Si fos el cas, no seria un ésser de perfecció suprema.

#### 5.3.4. Essència de Déu

Entre l'essència i l'existència de Déu hi ha un **lligam necessari**.

És a dir: l'existència a Déu és el mateix que els tres angles al triangle, o la vall a la muntanya.

#### 5.3.5. Déu existeix

Bàsicament, aquí conclou l'argument.

### 5.4. Crítica de Kant

L'existència no treu ni afegeix res a l'essència de Déu; per tant, no es pot fer servir en una demostració. No és una propietat específica de Déu.

#### 5.4.1. Contracrítica de Hegel

El tipus d'existència a atribuir a Déu és un altre que el de tota la resta de coses.

## Meditació VI

**Professor:** José María Sánchez de León Serrano ([j.sanchezdeleon@ub.edu](mailto:j.sanchezdeleon@ub.edu))

### 6.1. Situació en arribar a la *Meditació VI*

Ja s'ha estudiat l'essència de les coses; parlat de Déu i de les veritats matemàtiques. Falta parlar de l'**existència**.

S'ha seguit un camí d'**evidència descendent**: primer, Déu i el *jo* (el més evident); després, les veritats matemàtiques, i finalment, l'**existència de les coses materials**.

### 6.2. Prova de l'existència de les coses materials

Des d'un punt de vista epistèmic són les coses que tenen **menys evidència**. Mentre que *Déu*, el *jo* i les *veritats matemàtiques* són assolibles mitjançant la **raó de l'intel·lecte pur**, les coses materials només es poden percebre a través de la **percepció sensorial**.

En el cas dels primers, ens trobem a l'**àmbit de la claredat i la distinció**; quan ens centrem en les coses materials, però, ens endinsem en l'**àmbit de la foscor i allò confús**.

La que planteja Descartes **no és una prova concloent**, és una *prova probable*. Cap dels següents factors pot resultar determinant per si mateix, però en conjunt poden resultar convincents.

#### 6.2.1. Passivitat

Les **sensacions** se m'**imposen** en contra de la meua voluntat. Són externes a mi i m'arriben sense que jo faci res al respecte.

#### 6.2.2. Inclinació natural

Tot i que no és legítim fer la inferència d'atributs a les coses materials, Descartes admet que existeix una mena d'**instint** o inclinació natural, una tendència a *pensar que hi ha un món extern*.

Aleshores es pregunta si hi ha una *raó de ser* d'aquesta tendència: ho exemplifica amb les sensacions de **dolor i plaer**. Potser ens volen indicar què és bo i que no... cosa que fàcilment es desmunta en pensar sobre addiccions, on el que és nociu per tu t'atrau.

### 6.2.3. Res surt del no-res

En el cas de les **sensacions** és raonable pensar que, donat que *res surt del no-res*, tinguin un **origen**, i que aquest origen siguin les **coses materials**.

### 6.2.4. La meva naturalesa és pensar

Les percepcions sensorials són un tipus entre moltes d'altres que tenim. Si s'eliminen, com a ment segueix subsistent. Donat que la meva natura és pensar, **la meva ment és independent de les meves sensacions**. Com que és independent, podem considerar que les sensacions són *alienes a mi* i, per tant, **externes**.

### 6.2.5. Déu és veraç

La prova de l'existència de Déu és que no és un ésser enganyador: és la font de la veritat pura. Això implica que **les sensacions no poden ser fraudulent**, perquè nosaltres creiem percebre-les.

### 6.3. El món existeix

S'ha restablert que els **sentits avisin d'una cosa existent**, però en cap moment es diu que representin en **món tal i com és**.

### 6.4. Distingir entre el somni i la realitat

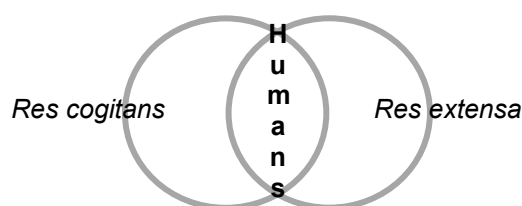
No es pot resoldre, perquè tots els somnis són imaginables i, per tant, es troben dins el reialme d'allò possible.

### 6.5. Natura composta de l'ésser humà

Hi ha **sensacions internes** (com la gana, o la son; no subjectes necessàriament al món exterior) i **externes** (com ara la llum, el gust, l'olor, el fred; provinents de l'exterior del jo).

Les **sensacions** també es podrien considerar **sentiments** i **emocions** (l'odi, la felicitat, l'enveja)... segons Descartes són les *passions de l'ànima*.

Són *tèrboles* i *borroses*, cosa que es deu al fet que estem **units a un cos**. No som Déu, ni animals (màquines), per més que *també som màquines*: tenim un **cos** a més d'una **ànima**.



**Si tenim sensacions és perquè tenim un cos:** és una qüestió *fisiològica*. És justament perquè estem units al nostre cos (la *res extensa*) que podem sentir: no hi hauria sensacions sense aquest.

#### 6.5.1. Prova de la distinció real entre l'ànima i el cos

Si nosaltres tenim una *idea clara i distinta* del que és el **pensament** i del que és la **corporeïtat** i l'**extensió**, no podem confondre una i l'altra i podem veure que es tracta de dues coses *necessàriament diferents i heterogènies*.

Característiques del **pensament** i la **corporeïtat**:

<b><i>Res cogitans</i></b>	<b><i>Res extensa</i></b>
No és extensa	Tridimensionalitat
Indivisible	Divisibilitat
Figurable	Figurable
Autoconscient	Inconscient ( <i>no pensa</i> , no és conscient)

No és que siguin *contràries*, és que senzillament són *diferents*. No són necessàriament les úniques que existeixin; n'hi podria haver moltes més que no es coneixin. L'únic criteri per distingir-les és aquest: establir la distinció.

#### 6.5.2. Prova de la unió real entre l'ànima i el cos

Si un capità pilota un vaixell i aquest últim s'estella, el capità no sentirà el dolor que sent el vaixell, perquè no és una extensió seva. El mateix passaria amb l'ànima si fos un esperit controlant un cos.

Però no: **nosaltres sentim el que li passa al cos**. La sensació de la pròpia corporeïtat és el que, per **Descartes**, és una demostració suficient per la **unió entre l'ànima i el cos**.

#### 6.6. Contextualització del pensament de Descartes

A **Descartes** se'l pot considerar el **primer racionalista**. Com a tal, la seva condició de racionalista és limitada: no sent la necessitat imperiosa de fer-ho tot *completament intel·ligible*. El que ell exposa és el que a ell li sembla clar, la qual cosa no sempre resulta en explicacions completament clares, com ara la de la *prova de la unió real entre l'ànima i el cos*.

#### **6.6.1. Ocasionalisme (Malebranche)**

Quan algú exerceix una acció causa, tu només ets la intenció. Déu és la força causal. És a dir: quan algú punxa a algú altre amb una agulla aquest algú només aporta la intenció, és Déu qui possibilita que l'agulla realment punxi l'altre.

#### **6.6.2. Paral·lelisme psíquico-físic (Spinoza)**

Es pot establir un paral·lelisme entre l'estat dorment de la ment i el del cos. Per tant, es pot considerar que existeix un paral·lelisme entre la ment i el cos.

#### **6.6.3. Harmonia preestablerta (Leibniz)**

El que hi ha entre dues substàncies està preestablert. És a dir, hi ha una mena de *programació* preestablerta que fa que els efectes de les accions no siguin acció de Déu, sinó fruit d'una harmonia que ja va establir al principi de tot.

## B. Spinoza

**Professor:** José María Sánchez de León Serrano ([j.sanchezdeleon@ub.edu](mailto:j.sanchezdeleon@ub.edu))

### 7.1. Context històric

El **1492**, a banda de la descoberta d'Amèrica, es va emetre un *edicta d'expulsió* a Espanya contra els *jueus*, exigint-los convertir-se o marxar. Es desconeix fins a quin punt va ser efectiu. Aquells que marxaren ho van tenir molt complicat i es van dispersar per Europa, Euràsia i el nord d'Àfrica. Es van endur amb ells la seva memòria i la seva llengua (el *ladino*).

La família de Spinoza era una família *marrana criptojueva* (convertida al cristianisme públicament però secretament practicant). Es va quedar a Espanya fins que l'avi de Spinoza es va endur la seva família a Amsterdam, aleshores un santuari de tolerància.

Spinoza neix el **1632** a Amsterdam. Entra en contacte amb la filosofia cartesiana fora del *gueto* on viu la seva família, així com les matemàtiques i d'altres ciències.

#### 7.1.1. Excomunicació

El **1656**, quan té 24 anys, Spinoza és excomunicat (*cherem*) de la comunitat jueva d'Amsterdam<sup>1</sup>. No se sap la raó concreta de la seva expulsió, tot i que existeix un document on se cita *tenir opinions abominables*.

Un cop expulsat **no es converteix a cap altra religió**; prefereix *romandre fora* de tota comunitat, cosa que no era la norma a l'època: tothom havia de pertànyer a algun grup.

#### 7.1.2. Fama

No es reclou; manté una **extensa correspondència amb molts erudits**. S'arriba a generar una mena de *criptogrup* (un grup clandestí) de seguidors del seu pensament.

Viu una vida molt humil, com a polidor de lents òptiques.

Mesos abans de morir una universitat li ofereix una *càtedra*; la rebutja. Tem perdre la independència filosòfica en acceptar-la, perquè estaria obligat a retre's a la societat. Mor el **1677** amb 45 anys.

---

<sup>1</sup> Anys enrere un home havia passat pel mateix; se li va exigir una humiliació pública per retractar-se: estirar-se al terra de la sinagoga i permetre que tothom el trepitges. No ho va superar mai.



## 7.2. Obra

El **1663** publica sota el seu nom *Principis de la Filosofia de Descartes* i *Tractat de l'esmena de l'enteniment*; el primer dels més importants tractats de Spinoza: una mena d'exposició tècnica. Durant la mateixa època escriu *Tractat Breu*, un text que es va descobrir anys més tard en una còpia en holandès i que es va publicar pòstumament.

El **1670** publica una de les primeres obres (o fundacionals) de lectura sociohistòrica de la *Bíblia*: un tractat anomenat *Tractat teologicopolític*. Hi proposa llegir la *Bíblia* no com un text revelat o sagrat, sinó com a un document històric; com un text fet per persones que s'ha de llegir amb les eines filològiques adequades (contextualització, entre d'altres). És el testimoni d'una època, no de la veritat. No es pot prendre com a veritat absoluta o metafísica, sinó com a un fet cultural.

En treure-li l'autoritat a la *Bíblia* fa una apologia a la llibertat d'opinió i obre les portes a la tolerància religiosa. Contempla la possibilitat d'una societat on tothom pugui dir i opinar el que vulgui. Si avui dia vivim en una societat secularitzada és gràcies a aquest tipus d'esforços. Aquest és possiblement el que li va comportar l'excomunicació.

Es prohibeix pocs mesos després de ser publicat.

L'any **1677** publica *Ètica demostrada segons l'ordre geomètric*. És un llibre comparable en importància a la *Metafísica* d'Aristòtil, les *Meditacions* de Descartes o la *Crítica de la raó pura*, i una obra obligada en tota biblioteca filosòfica decent. És l'**obra d'una vida**: l'escriu quan acaba la seva jornada laboral, i distribueix manuscrits entre els seus amics.

Cap al final de la seva vida el vol publicar, però li ho desaconsellen veient la prohibició de la seva anterior obra. Seguidament a morir ell, el tractat és publicat i distribuït.

### 7.2.1. Llistat

(1663) *Principis de la Filosofia de Descartes*

(~1663, publicat pòstumament) *Tractat Breu*

(~1663) *Tractat de l'esmena de l'enteniment*

(1670) *Tractat teologicopolític*

(1673, publicat pòstumament) *Ètica demostrada segons l'ordre geomètric*

## 7.3. Característiques

Diversos detalls de la vida i context de Spinoza podrien explicar com va arribar a desenvolupar el seu pensament.

### 7.3.1. Marrano

Marcat des del principi pel *fora* i el *dins*. És part d'una gent molt acostumada a dissimular, a mostrar una cara al públic diferent a la seva, a una dualitat fonamental. Això pot conduir a un conflicte, a l'escepticisme.

La situació *marrana* de Spinoza és **inconformista**.

### 7.3.2. Panteisme

*Deus sive Natura*.

És una expressió que apareix fins a l'època romana. No vol dir res; és la típica expressió usada per qualsevol cosa i amb un significat fàcilment reinterpretable.

L'important de l'ús que en fa Spinoza és que és molt rigorós: és una **fórmula** racionalista. Està parlant de la natura física; està dient que Déu és idèntic a tot el que veiem.

L'època de Spinoza coincideix amb el canvi de l'intel·lecte humà, de la ciència i la investigació: **tot es torna cognoscible**. Amb la igualació de Déu amb la Natura fa de Déu un ésser perfectament i completa comprensible per a la ment humana.

Rebutja el misteri i allò sobrenatural. La Natura és accessible i cognoscible a tothom; Déu és igual. És des d'aquest punt de vista que va poder llegir la *Bíblia* com ho va fer.

### 7.3.3. Secularitat

És un dels primers pensadors aconfessionals; és a dir, purament secular.

## 7.4. Llegat

Tot i que se'l considera un autor **maleït**, durant els primers cent anys després de la seva mort sorgeixen centenars d'apassionades refutacions de la seva obra, cosa que fa que cada cop hi hagi més interès en la seva obra, creant una mena de seguiment clandestí.

A partir dels 1800s aquesta tendència canvia, i se'l comença a llegir amb uns altres ulls. En ell troben una alternativa en el *religiosisme* tradicional; no és que sigui ateu, és que l'interpreta diferent (per alguns, fins i tot està *ebri de Déu*).

## 7.5. Iniciació a la filosofia de Spinoza

Alguna cosa sobre un pensament que promet bellesa i la vida eterna. No ho he sentit.

### 7.5.1. Introducció del *Tractat de l'esmena de l'enteniment*

Hi ha tres *béns falsos*, que tothom persegueix fútilment: les *riqueses*, els *honors* i reconeixement i el *plaer*.

El *bé suprem* és el **coneixement**; però no un coneixement **etern**. *Com s'hi arriba?*

Troba una *paradoxa* en el **mètode**: el camí per arribar a la veritat. Però com sé que aquest mètode em portarà a la veritat? Potser em cal un mètode per assegurar que el primer és vertader. I si n'he necessitat un pel primer també en necessitaré un de vertader... i així fins a l'infinit.

És a dir: abans que res és necessari un *mètode que ja sigui vertader*.

**El mètode no es pot entendre com la cerca de la veritat:** és l'*ampliació a partir dels coneixements que ja tenim*. Quins són aquests coneixements? Ja ho veurem. Però l'important és que ja els tenim.

### 7.5.2. Idees, objectes i coneixement

Hi ha **idees** i hi ha **objectes**. Una idea correspon a tot objecte.

**Tenir una idea és coneixement.** I tenir coneixement implica **certesa**. Si un té un coneixement vertader no dubta sobre ell; perquè sinó no el té.

## La idea verdadera i l'ordre del filosofar

**Professor:** José María Sánchez de León Serrano ([j.sanchezdeleon@ub.edu](mailto:j.sanchezdeleon@ub.edu))

A *Tractat de l'esmena de l'enteniment* **Spinoza** dona forma al seu pensament.

### 8.1. El bé suprem

Hi ha tres béns que tothom busca, però **no poden satisfer** la nostra cerca de la *felicitat*:

1. Honors o reconeixement
2. Béns materials
3. Plaers

Com que són externs **se'ns poden arrabassar**: no ens permeten ser plenament feliços. Els *honors* te'ls donen; els *béns* te'ls poden robar, i els *plaers* s'esfumen en assolir-los.

Així doncs, quin podria ser el bé suprem? Hauria de tenir dues característiques:

1. Ser etern i infinit
2. Ser un coneixement

Serà l'únic que ens podrà **alliberar de les misèries** de la vida.

Conclou que és la **veritat**.

### 8.2. Possibilitat del mètode

Segons **Spinoza**:

**Idea = Coneixement = Certesa**

La **falsedat**, doncs, és la *manca* o *privació* de qualsevol d'aquestes.

L'únic que permet arribar a la **veritat** és *ella mateixa*: **la veritat s'automanifesta**.

Fa dos **supòsits**:

1. La relació entre des idees és la mateixa que entre els seus respectius objectes.
2. Déu és l'origen de totes les coses; la idea de Déu és l'origen de totes les idees.

### 8.3. El mètode més perfecte

El **mètode geomètric**. Spinoza presenta un llibre on el desenvolupa, anomenat *Ethica more geometrico demonstrata*<sup>2</sup>.

El llibre conté cinc parts:

*Pars I: De Deo*

*Pars II: De Natura et Origine Mentis*

*Pars III: De Origine et Natura Affectuum*

*Pars IV: De Servituda Humana, Seu de Affectuum Viribus*

*Pars V: De Potentia Intellectus, seu de Libertate Humana*

Es refereix a un lector que ja està format en el cartesianisme (filosofia de **Descartes**). Cal tenir molt present la diferenciació entre la *cogitatio* i l'*extensio*: són substàncies úniques, no compostos de múltiples exemplars. Els individus en serien *aspectes*.

Hi ha quatre conceptes bàsics als textos:

1. **Definicions**: definicions sobre els termes sota consideració a cada *Pars*. Són termes que provenen d'una definició i d'un aclariment. No són definicions de diccionari; proporciona definicions reals, de la cosa.
2. **Axiomes**: veritats autèntiques. Principis bàsics, que no es poden posar en dubte.
3. **Proposicions**: afirmacions que no són autoevidents i necessiten confirmació (determinar si són certes o falses). Tanmateix, el coneixement n'està conformat.
4. **Demostracions**: mètode emprat per confirmar o desmentir les proposicions.

Hi ha tres apartats:

1. **Escolis**: exposició del pensament.
2. **Corol·laris**: conseqüències que es fan explícites després de l'explicació.
3. **Apèndixs**: aprofundiment, crec.

#### 8.4. *Cogitatio i extensio*

La comprensió de la definició de diversos termes és clau per al pensament de **Spinoza**.

---

<sup>2</sup> <https://www.ethicadb.org/index.php?lg=en>

### 8.1.1. Substància

**Descartes** considera que *cogitato* i *extensio* són *conjunts* d'entitats d'un tipus o un altre. Totes les coses són **substàncies independents**.

**Spinoza** no: són *dues entitats*, i les coses són **aspectes de la mateixa entitat**.

### 8.1.2. Modes

Propietats, accidents, estats. **Variables**.

### 8.1.3. Atribut

Propietat permanent, **invariable**. És allò que tenen en comú totes les coses pertanyents a *cogitato* i *extensio* (l'extensió, per exemple, en aquest cas).

**Professor:** José María Sánchez de León Serrano ([j.sanchezdeleon@ub.edu](mailto:j.sanchezdeleon@ub.edu))

## 9.1. Definicions

**Spinoza** aporta definicions pròpies de tres termes cartesians clau.

**Substància:** allò que és *en si* i es concep per si. Allò que no necessita del concepte d'una altra cosa per ser format com a concepte.

El mode és la definició *inversa* de substància.

**Mode:** allò que és *en una altra cosa* mitjançant la qual és concebut.

Els **atributs** són exemples de substancialitat (definició extreta de Descartes, que els considerava *proprietats i característiques essencials i permanents de les coses*). No són parts, són coses que la substància és. Déu no té infinits atributs: és infinits atributs. Tenen diferents naturaleses, però de la mateixa estructura.

**Atribut:** allò que l'enteniment percep com a constitutiu de l'essència de la substància.

**L'enteniment percep la substància com a mínim de dues maneres:**

1. Com a substància (*res extensa*)
2. Com a coneixement (*res cogitans*)

Per tant, són **exemplificacions** de la percepció d'una substància. **Spinoza** intentarà demostrar que una mateixa **substància** (l'**única** que hi ha) pot tenir múltiples atributs (a resultes de la seva definició de Déu).

### 9.1.1. Per què una substància no pot ser particular?

Les substàncies particulars són *particulars*: són *part d'una altra cosa*. I si són parts d'una altra cosa no poden ser *en si*.

## 9.2. Exposició

Entre **E1p1** i **E1p10** desenvolupa la idea que hi ha *una única substància*, i que aquesta és **Déu**; segons aquesta comprensió, **cadascun de nosaltres seria un mode de Déu**.

---

<sup>3</sup> <https://www.ethicadb.org/pars.php?parid=1&lanid=3&lg=fr&ftop=200px>

Dedicarà **E1p11** a **E1p16** a explorar les característiques de la *substància única infinita*.

Segueix (aproximadament), vuit passos per construir la seva argumentació.

### 9.2.1. Pluralitat de modes != Pluralitat de substàncies

La corporeïtat i el pensament existeixen, sense necessitat de provar-ho o legitimar-ho; també existeixen els seus respectius modes. En la nostra experiència quotidiana constatem la pluralitat i diversitat d'entitats particulars; d'aquesta **no podem considerar que hi ha una pluralitat de substàncies**.

Les entitats particulars tenen una característica: sempre se'n pot concebre una entitat englobada (d'una *taula blava*, l'entitat *taula*). No són substàncies, perquè *no són en si*.

### 9.2.2. Tota substància és infinita

Donat que les entitats particulars no són *en si*, queden descartades com a substàncies, que les *engloben*. Per tant, una cosa que sí que podem inferir és que **les substàncies són necessàriament infinites**.

*La substància implica infinitud*. Si fos finita, ja no seria en si.

### 9.2.3. Tota substància és auto-causada

Com que tota substància és *infinita* i *no prové de cap altra cosa* ni n'és part, aleshores **cap substància pot crear-ne una altra**.

Quan es diu que hi ha un nexe de causalitat entre dues coses, estem dient que existeix una relació entre ambdues. No és el cas de les substàncies. Com que no existeix aquest lligam en les substàncies i per tant no poden ser causades per res, cal arribar a la conclusió que **la seva essència implica existència**.

### 9.2.4. Problema: pluralitat d'atributs

**No hi ha cap mena de contradicció** en que hi hagi una sola substància i pluralitat d'atributs. És una assumpció que fa Spinoza, que no explica mai.

### 9.2.5. Pluralitat d'individus = Essència no implica existència

*En concebre l'essència d'una cosa no es té cap indicació del nombre d'exemplars que hi pot haver d'aquesta*. Quan es té una essència que no determina el nombre es possibilita que hi hagi múltiples individus d'aquesta. **L'existència d'aquests estarà subjecta a circumstàncies externes**.



**En la substància no es dona** aquest cas: com que és auto-causada, només es deu la seva existència a si mateixa.

#### 9.2.6. Només pot existir una substància

Encara que hi hagi diverses possibles substàncies, ja s'ha establert que la substància és auto-causada, i caldrà concloure que són totes **aspectes d'una mateixa substància**.

#### 9.2.7. Pluralitat d'atributs != Pluralitat de substàncies

Ja s'ha establert que una mateixa substància pot tenir una pluralitat d'atributs.

#### 9.2.8. Hi ha una substància amb pluralitat d'atributs

Tot són (i som) **modes de Déu**.

### 9.3. Déu com a substància única infinita

A l'**E1p11** Spinoza conclou que **només hi ha una substància**; i aquesta és **Déu**. A l'**E1p14**, l'**E1p15**, l'**E1p16** i l'**E1p18** desenvolupa aquesta afirmació.

**Déu és causa immanent** de totes les coses. És causa de totes les coses, però també hi roman. Per això és *immanent*: ho crea tot però està compost de totes les coses. Un exemple d'aquest fenomen podria trobar-se en la ment: crea els pensaments, però n'està també composta.

#### 9.3.1. Deus sive Natura

La *natura naturans* és la part **activa**, allò que crea, de la naturalesa. És **Déu**, la **substància** i els **atributs** (que, de fet, són el mateix).

La *natura naturata*, per altra banda, és l'**efecte**, allò creat. És els **modes**.

#### 9.3.2. Déu no és lliure

La creació no és una cosa que Déu *decideixi* fer segons el seu lliure albir. És una cosa que *necessàriament fa*.

### 9.4. Discussió d'algunes etiquetes

Discussió d'algunes etiquetes adjudicades a la filosofia de **Spinoza**.

#### 9.4.1. Panteisme

*Tot és Déu*.

El problema és que no diu res. S'ha d'anar amb compte, perquè es pot estar donant la impressió que Déu seria la compilació de totes les coses. Això significaria que *el tot és*

*posterior a les parts*, cosa que seria contrari a la metafísica de Spinoza.

Déu és **natura naturans**: crea les parts, i per tant no va després d'aquestes. Per això últimament s'ha començat a emprar el terme **panenteisme**: tot està *en* Déu.

#### 9.4.2. Monisme

*Tot és una sola cosa.*

És més aviat un **monisme pluralista**.

#### 9.4.3. Pluralisme

*El tot està compost de realitats independents o interrelacionades.*

És més aviat un **monisme pluralista**.

#### 9.4.4. Panpsiquisme

*Tot està animat.*

Tot té ment o té vida. Això sí, Spinoza estableix certes **jerarquies** segons les quals la ment d'una pedra no serà el mateix que la ment humana, etc.

#### 9.4.5. Naturalisme

Es podria considerar que la *natura* de **Spinoza** engloba moltes més coses de les que englobaria la naturalesa segons les definicions científiques actuals. Tanmateix, identifica Déu amb la natura, amb la qual cosa no estem parlant de dues entitats diferents: no es pot dir que l'una estigui subjecta a l'altre. **No hi ha res de sobrenatural**: *tot és natura*.

Amb això s'eliminen els *miracles*; tot allò que en l'àmbit de la teologia no és explicable.

#### 9.5. Determinisme

El determinisme es relaciona amb el **necessitarisme**.

Desenvolupat a l'**E1p33**, Spinoza fa *desaparèixer el possible*. El que queda són:

1. Allò necessari
2. Allò impossible

Si una cosa és **possible necessàriament passarà**. Allò *impossible*, no. Això es relaciona amb la impossibilitat de Déu de fer coses per simple voluntat: les fa *per necessitat*.

Tot el que succeeix prové d'una causa, que al seu torn té una causa... tot està relacionat per lligams causals. Si es nega això, s'alça una barrera entre allò i la resta de la creació.

**No té excepcions.** *Res se sostrau al nexa causal;* tot està relacionat amb alguna causa anterior, perquè si no fos el cas, existirien una mena d'*illes* en la naturalesa, aïllades de la resta. **No hi ha lliure albir:** si es creu que s'ha pres una decisió lliure és perquè *no es coneixen les causes* d'aquesta decisió.

#### 9.5.1. Ésser = Activitat

Que tot estigui determinat no vol dir que tot estigui *extrínsecament* determinat. És a dir, es pot estar determinat per factors externs o interns (*autodeterminació*).

La naturalesa (i, per tant, Déu) és una força generadora infinita. Si som part de Déu, vol dir que nosaltres també tenim aquesta força. Com a tals, per més que hi hagi determinisme, no vol dir que estiguem totalment subjectes als nexes causals.

És una **causalitat recíproca**: es pot rebre i es pot generar.

#### 9.6. El pensament i l'extensió

El **pensament** és la *potència infinita de pensar* o **conèixer**. Déu tindria aquesta potència, l'objecte del qual seria l'**extensió**, que, al seu torn, és *extensió infinita* (el món físic). Així, Déu és un agent *omniscient*: ho percep tot amb la màxima claredat i detall.

##### 9.6.1. El paral·lelisme psicofísic

*La connexió i l'ordre de les idees és el mateix que l'extensió i l'ordre de les coses.*

És a dir: el que pensa Déu, i l'ordre amb què ho fa, és exactament el mateix que el que existeix en el món físic. **Cada idea està referida a quelcom físic.** Per tant, *la nostra idea està referida al nostre cos. L'ànima és la idea del cos.*

Aquest paral·lelisme duu al **panpsiquisme**: *tot té una ment o consciència, o ànima*. Però s'ha de tenir en compte que **la potència cognitiva depèn de la complexitat física de l'objecte** (una pedra no tindrà el mateix pensament que un ésser humà).

També s'hauria de concloure que *tot el que passa al cos hauria de tenir una idea homòloga*. Però això és absurd; conclou que és **Déu** qui sap tot el que li passa al nostre cos. La persona en tindrà un coneixement incomplet, fins i tot insuficient.

**Professor:** José María Sánchez de León Serrano ([j.sanchezdeleon@ub.edu](mailto:j.sanchezdeleon@ub.edu))

### 9.1. El coneixement sensible

Les impressions sensibles són un coneixement personal i intransferible, **subjectiu**. Com que és tan variable, tan únic, *no se'n podrà extreure coneixement científic*.

Per tant, aporta **idees inadequades**. Genera *coneixement incomplet, fragmentari, parcial...* Així s'explicaria l'**error**: neix d'idees incomplertes.

#### 9.1.1. Les idees adequades

Les idees adequades seran les contràries a les que aporta el coneixement sensible: *complertes, totals, infinites...*

Però hi ha un nou problema: sembla que **només Déu pot tenir idees adequades**.

#### 9.1.2. Com arribar a tenir idees adequades sense ser Déu

La paraula *totalitat* es pot entendre de maneres:

1. La **suma infinita** de totes les entitats de l'univers.
2. Principi de la unificació.

Spinoza se centra en la segona.

#### 9.1.3. Principi de la unificació

Troba dos punt de recolzament (dues definicions bàsicament pel mateix):

1. Allò que és comú en tot.
2. Allò que és igual en la part i en el tot.

Si es troben aquelles idees que compleixen aquests dos punts, s'hauran trobat **idees universals**. Per exemple: de l'atribut del *pensament* en podem tenir una idea adequada, perquè es tracta d'una idea universal en tots els *pensaments*.

Això és justament el que **caracteritza la racionalitat**, que relaciona les coses pels seus trets generals, no les particulars.

---

<sup>4</sup> <https://www.ethicadb.org/pars.php?parid=2&lanid=3&lg=fr>

## 9.2. Memòria, imaginació i raó

**Spinoza** considera que la **memòria** i la **imaginació** són el mateix, i que es componen de o generen *idees inadequades*.

D'altra banda, la **raó** es nodriria de i crearia *idees adequades*.

## 9.3. Activitat i passivitat

La **raó** comporta l'**ésser**, la **realitat** i la **perfecció**, que són *el mateix*.

Són **activitat** o *poder* lliures (esdeveniments que només tu causes).

És aquest poder cognitiu el que permet tenir *idees adequades*.

La **imaginació** suposa limitació.

La **limitació** és *passivitat* (esdeveniments causats per d'altres factors).

És la **passivitat** el que duu a les *idees inadequades*.

**La salvació i la intel·lectualitat provenen del coneixement.**

**Pars III<sup>5</sup> i Pars IV<sup>6</sup>: Emocions i Virtut**

**Professor:** José María Sánchez de León Serrano ([j.sanchezdeleon@ub.edu](mailto:j.sanchezdeleon@ub.edu))

**10.1. Conatus**

*Força, impuls, desig.*

És un terme del llatí que **Spinoza** fa servir per definir l'*auto-preservació humana*. A la base de tots els desitjos que una persona pugui tenir al llarg de la seva vida hi haurà sempre el **desig de continuar sent**. Aquesta és l'*essència de l'ésser humà*<sup>7</sup>.

**10.2. Afectes**

L'ésser humà està sotmès a afectes (*emocions*).

Els **afectes** poden tenir una de dues repercussions sobre el cos:

1. *Augmentar* la potència: la **felicitat** (que condueix a l'*acció*)
2. *Disminuir* la potència: la **tristesa** (que condueix a la *passivitat*)

Com que la potència només pot ser cognitiva, l'**única alegria realment vertadera serà l'alegria d'entendre**.

**10.3. Virtuts**

Tot allò que ens provoqui *malestar* o *patiment*, que **no dugui a millorar** l'individu, **no pot ser considerat una virtut**. És a dir: **si no es tradueix en acció no és virtut**.

El **penediment** no pot ser una virtut, perquè és *malestar*, és *patiment*: condueix a la **passivitat**. El mateix passa amb la **compassió**: és *patir* per algú altre.

**10.3. Amor i odi**

L'**amor** és l'*alegria* que sents *lligada al pensament de la causa* d'aquesta.

L'**odi** és la *tristesa* que sents *lligada al pensament de la causa* d'aquesta.

**Qualsevol cosa pot ser causa** d'un o l'altre; molts cops es donen per associació, i sovint per **associacions arbitràries**. Són emocions molt mal·leables, molt flexibles.

<sup>5</sup> <https://www.ethicadb.org/pars.php?parid=3&lanid=3&lg=fr>

<sup>6</sup> <https://www.ethicadb.org/pars.php?parid=4&lanid=3&lg=fr>

<sup>7</sup> Spinoza: la gent que se suïcida està infestada d'idees inadequades fins al punt de no-retorn.

**Professor:** José María Sánchez de León Serrano ([j.sanchezdeleon@ub.edu](mailto:j.sanchezdeleon@ub.edu))

### 11.1. Immortalitat i beatitud

*Els homes només estan d'acord necessàriament en la naturalesa en la mesura que viuen sota la guia de la raó.*

L'home experimenta una gran **alegria** quan **comprèn clarament i distinta** les *pròpies passions* i coneix veritablement les coses coneixent a *Déu*. Com més coneixem les coses més coneixem a Déu.

L'**amor intel·lectual de Déu** és l'*alegria que neix de la consciència de l'amor amb què Déu s'estima a si mateix*.

L'home és **lliure** si pensa amb:

1. **Claredat i distinció**
2. La **raó**
3. La **intuïció**

Això li permet **superar les seves passions**, l'estat d'*esclavitud* on l'encadenen els *afectes*. I **culmina en la beatitud**. Així, el que ha aconseguit aquesta *llibertat* (el **savi**) **no ha de pensar en la mort**.

L'amor intel·lectual de Déu considera les coses *sub aespecie aeternitatis* (sota l'aspecte de l'eternitat). És *beatitudo* (**felicitat**), perquè l'alegria que va unida a l'amor que es professa a si mateix ja no és un pas d'una *perfecció menor a una de major*: és el **goig de la perfecció mateixa**.

És **immortalitat de l'ànima**, perquè jo sé que allò que en mi pereix després de la mort és només allò que *depèn de l'estat del meu cos* en tant que es troba *condicions exteriors* i que, en canvi, la meua *essència singular*, compresa en els **atributs de Déu**, escapa de la prova del temps i subsisteix eternament

És **llibertat**, perquè *unit a Déu* jo existeixo com Ell per la sola necessitat de la meua naturalesa.

---

<sup>8</sup> <https://www.ethicadb.org/pars.php?parid=5&lanid=3&lg=fr>

És **glòria**, *alegría suprema* que l'home experimenta quan s'adona de, en la seva unió amb Déu, la participació que té en el *poder de Déu*, amb el qual aquest **manifesta la seva presència al món**.

Afegim que en prendre consciència de la meua **essència singular**, tal i com és en si mateixa, sé també que el meu **esperit**, en tant *comprèn*, forma part d'un **sistema d'essències singulars** que constitueix l'*enteniment infinit de Déu* o, dit d'una altra manera, que l'**acord dels enteniments es dona en la unitat de l'enteniment infinit de Déu**.



## Gottfried Wilhelm Leibniz

**Professor:** José María Sánchez de León Serrano ([j.sanchezdeleon@ub.edu](mailto:j.sanchezdeleon@ub.edu))

No només és representant del **racionalisme**; es pot considerar que n'és l'*apogeu*.

### 12.1. Context històric

Neix el **1646** a Leipzig, fill d'un professor de filosofia moral de la universitat local. Quan té sis anys se li mor el pare, llegant-li una enorme llibreria que devora. Als dotze ja parla llatí (de manera autodidacta) i als quinze entra a la universitat.

A la universitat rep una *educació escolàstica*. És molt característic de la seva filosofia un tarannà *conciliador*; en aquest afany de buscar acord o harmonia trobarà coses bones fins i tot d'aquesta educació. Fa carrera de jurista.

Als vint ja s'ha graduat i, malgrat l'enorme facilitat amb què hauria pogut seguir una carrera acadèmica, s'inclina per ser *ambaixador o diplomàtic de l'aristocràcia*. Aprecia el caràcter més enriquidor que tindrà barrejar-se amb les altes esferes, enfront a soterrar-se com a docent. En el temps de Leibniz les universitats no són necessàriament el centre de coneixement per excel·lència. Tot i que tenen certa notorietat, i l'ensenyança està estandarditzada, no cal estar-hi afiliat per ser considerat un estudiós de renom.

Guanyar notorietat i contactes li permetrà, a més, escampar el seu pensament. La seva **filosofia** la desenvolupava durant el seu *temps lliure*.

#### 12.1.1. Casa de Schönburg (1666-1674)

El 1672 l'envien a París, on comença a estudiar matemàtiques. A partir d'allí anirà a Londres, Holanda... on té un encontre amb **Spinoza**.

Durant la seva estada a París desenvolupa el que més endavant s'anomenarà el **càlcul infinitesimal**... alhora que **Newton**, a Londres. Quan ambdós ho publiquin, s'acusarà a Leibniz de plagi, i durant anys Anglaterra i Alemanya es barallaran per la seva autoria.

#### 12.1.2. Casa de Brunswick o Hannover (1676-1716)

Li encarreguen recollir la història familiar en un llibre, encàrrec que no li agrada; és lent

i penós, i no l'acaba mai. Se'n conserven quatre volums, però la tasca inacabada li comporta l'animadversió de la cort.

Tot i les seves connexions, quan mor el **1716** a Hannover gairebé no ve ningú al seu enterrament.

## 12.2. Confessió

**Protestant i creient sincer.** Sempre mirarà que les seves tesis teològiques no entrin amb conflicte amb el dogma protestant. Vol *reunir les confessions catòlica i protestant*.

## 12.3. Llenguatge

Leibniz escriu en **alemany**, tot i que no tingui reconeixement dins la comunitat científica.

**40% Llatí:** la llengua dels experts

**35% Francès:** la llengua dels erudits (de la divulgació)

**25% Alemany**

Segons la llengua en què estigui escrita una obra es pot saber a qui està dirigit.

Només escriu **un llibre en la seva vida**: la *Teodissea*; i diversos articles que va publicant. Documents que no treu a la llum inclouen:

- 15.000 cartes a més de 1.000 destinataris (en diferents llenguatges).
- *La Massa* (uns 40.000 documents que oscil·len entre assajos i esbossos inacabats, de diverses temàtiques), que encara s'està publicant.

*No existeix una obra que reculli tot el seu pensament.* Això no vol dir que sigui caòtic; és notòriament metòdic. Però mai és capaç de resumir-ho tot en un text universal.

Com que s'ha anat coneixement gradualment, al llarg de la història s'han anat publicant distorsions de la seva filosofia. El seu deixeble, **Christian Wolff**, escriu una mena de resum adaptat a les universitats del pensament de Leibniz; durant molts anys, és el que s'ensenya a tot arreu (fins **Kant** s'hi formarà), tot i ser una visió incompleta.

## 12.4. Obra

No hi ha un ordre en què estudiar les obres de Leibniz. És un laberint molt ben dissenyat.

- *Meditacions sobre el coneixement, la Veritat i les idees* (**1684**)
- *Discurs de Metafísica* (**1686**, primera formulació acabada del seu mètode)
- *Nous Assaigs sobre l'enteniment humà* (**1704**)

El **1690 Locke** publica l'*Assaig sobre l'enteniment humà* i **Leibniz** redacta aquesta crítica directa. Just abans de publicar-lo, però, Locke mor. Per respecte, perquè el pensador original no es podria defensar, no el publica.

- *Teodissea* (**1710**)
- *La Monatologia* (**1714**)

**Professor:** José María Sánchez de León Serrano ([j.sanchezdeleon@ub.edu](mailto:j.sanchezdeleon@ub.edu))

### 13.1. Idees obscures i clares

**Leibniz** va sobretot dirigit **contra Descartes**: el critica que han estat especialment poc curós amb la seva terminologia. Concretament, amb la definició d'*idea clara i distinta*.

#### 13.1.1. Idees obscures

Aquelles que **impossibiliten la distinció** entre una i l'altra.

#### 13.1.2. Idees clares

Aquelles que **poden distingir-se** les unes de les altres. Es divideixen en *dos subtipus*:

- **Confuses**: es poden diferenciar, però *no es pot explicar o enumerar quins trets distintius tenen*.

Per exemple: es poden distingir els colors, però com explicar què els distingeix?

- **Distintes**: es poden diferenciar i *enumerar-ne els trets distintius*.

Són aquelles que es corresponen a les que **Descartes** anomenaria (exactament) *idees clares i distintes*. Tanmateix, **Leibniz** aprofundeix una mica més en afirmar que *no és necessari conèixer al complet allò que es distingeix i explica*.

S'exemplifica: **per conèixer la definició d'una cosa no necessàriament es coneix la cosa completament**. És a dir, que allò a què es refereixen les *idees clares i distintes* és la **definició nominal** d'una cosa (la del diccionari, acordada com a coneixement general), no la seva **definició real** (la idea completa)

És per això que fa una nova subdivisió:

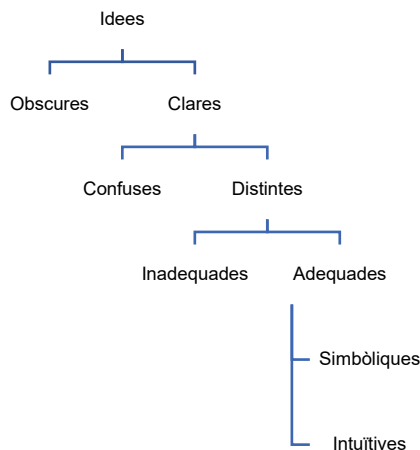
- **Inadequades**
- **Adequades**: la idea completa.

Un només té una noció adequada d'una cosa si se'n pot fer una **anàlisi** completa; desagregar una cosa fins a allò més bàsic. Per tant, se'n tenen totes les *idees clares, distintes i adequades* fonamentals.

Leibniz admet no poder donar-ne cap exemple.

- **Simbòliques:** idea que se serveix de signes per poder ser desenvolupada. Coneixement *humà*.
- **Intuïtives:** idea immediata, que no necessita cap suport. Coneixement *diví*.

Leibniz afirma que **la ment no pot operar sense fer ús de símbols**, caràcters o lletres **per articular el pensament**. És tan dèbil que no pot concebre res sense referència.



En Leibniz la **lògica** torna a tenir certa importància. Tant Descartes com Spinoza han menyspreat el llenguatge; ell no ho farà.

De fet, criticarà fins l'**argument ontològic cartesà**. Sense una *idea clara, distinta i adequada* de Déu, com se'n podria fer la demostració d'existència?

És important notar que **no rebutja la prova ontològica**; només la proposta cartesiana.

Així, es conclou que la **crítica de Leibniz a Descartes** és que les *idees clares i distintes* no han sigut sotmeses a una *anàlisi exhaustiva*. Sense, no es pot saber segur que, en un concepte complex, no existeixi una *contradicció amagada* que el faci impensable.

## 13.2. Idees falses i vertaderes

Ara, **les idees poden ser falses o vertaderes**. Això requereix una nova classificació:

### 13.2.1. Idees falses

Impliquen **contradicció**, la qual cosa les fa *impensables* i, per tant, **impossibles**.

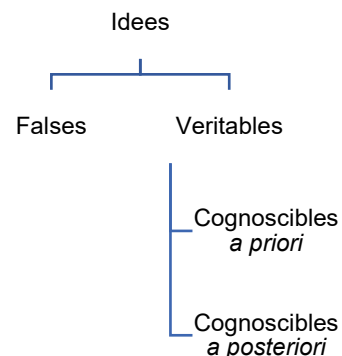
### 13.2.2. Idees vertaderes

Són *concebibles* i, per tant, **possibles**.

S'ha de tenir en compte que hi ha un marge enorme al voltant d'allò realment *factual* que és allò *real*.

Al seu torn, les *idees vertaderes* poden ser:

- **Cognoscibles a priori**
- **Cognoscibles a posteriori**



### 13.3. Veritats

N'hi ha de dos tipus:

- **Contingents:** si no es donessin, no comportarien una contradicció flagrant.

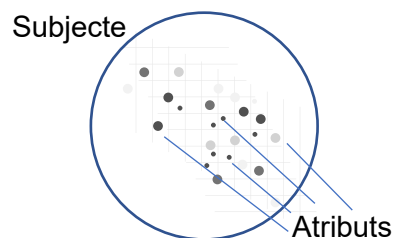
*El seu contrari és possible, o concebible.*

- **Necessàries:** veritats que són i punt.

*La seva contradicció és impossible, impensable.* Exemples en serien que un triangle no tingués tres angles, o que dos i dos no fos quatre.

Engloben, segons Leibniz, totes les veritats lògiques, matemàtiques...

**La forma de la veritat consisteix en un subjecte, que té uns certs predicats.**



El que un fa quan emet una afirmació certa és extreure un atribut del subjecte.

**El que fa que tu siguis tu no queda determinat per la teva substància, sinó també per tots els complements circumstancials que fan que la teva vida sigui exactament com és.** Val pel passat, el present i el futur.

Leibniz és **determinista**: tot està connectat. Així com tu no series la mateixa persona si et trobessis en un lloc diferent, l'univers tampoc ho seria si tu no hi fossis...

**Professor:** José María Sánchez de León Serrano ([j.sanchezdeleon@ub.edu](mailto:j.sanchezdeleon@ub.edu))

### 14.1. Veritats i Déu

Partint de la base que les següents proposicions són *vertaderes*:

*El triangle té 3 angles.*

*Jo soc aquí ara mateix.*

En què es diferencien? Segons **Leibniz**, la primera és **necessària** (*el contrari n'és inconcebible*) i la segona, **contingent** (*el contrari n'és concebible*).

Per **Spinoza**, ambdues són **necessàries**. En **Spinoza**, Déu crea el món *de manera necessària*; com que no és una decisió lliure que no podria donar-se d'una altra manera i tot passa necessàriament. Entre Déu i tot el que ell crea hi ha una connexió necessària i com que tot està contingut en Déu, *tota veritat que s'expressi serà necessària*.

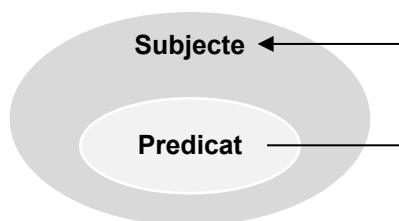
Però **Leibniz** admet la **contingència** i, per tant, admet una *tria*. *Déu podria haver decidit no crear el món i no canviaria la seva essència*. Així, **existeix una realitat fora de Déu**.

La ment de Déu és la *regió de les possibilitats* i, un cop crea una cosa possible, aquesta està **fora de Déu**. Per tant, *nosaltres estem fora de Déu*.

El **món** té una substancialitat o realitat **diferent de Déu**.

#### 14.1.1. Teoria de les proposicions contingents

Totes es proposicions contingents tenen un subjecte (**S**) i una predicat (**P**).



**El predicat està contingut al subjecte.**

### 14.2. Definició de la substància

**Substancialitat** és una *entitat amb autosuficiència ontològica*; una relativa autonomia que fa que una cosa sigui diferent de l'altra.

La tasca d'establir els criteris de substancialitat es torna essencial després de **Spinoza** i la seva destrucció de les substàncies particulars. No es pot tornar al que es creia abans, però tampoc es pot mantenir el que ell proposava.

Substància	
<b>Spinoza</b>	<b>Leibniz</b>
Déu	Hi ha realitat fora de Déu
Necessària	Contingent
Única	Pluralitat
Corpòria i mental	Mental
Infinita i omniabastadora	Finita

*Taula 1. Comparativa entre les concepcions de substància de Spinoza i Leibniz*

**Leibniz**, contràriament a Spinoza, acabarà **acceptant les substàncies individuals**.

#### 14.2.1. Atomisme

Hi ha **pluralitat d'entitats**. Si hi ha pluralitat vol dir que hi ha una **substància simple, indivisible** a partir de la qual es *compon tot*. Aquests elements no seran compostos; seran unitats bàsiques, elementals. Segons la tradició filosòfica, s'anomenen **àtoms**.

Però fins aquí arriba la similitud amb els àtoms antics: eren elements *materials* que no es podien dividir, de naturalesa *corpòria*. Per **Leibniz**, *en la materialitat no es poden trobar materials indivisibles*, una postura en què estaria alineat amb **Spinoza** i **Descartes**. Allò corpori és infinitament divisible. **No es pot tenir una cosa indivisible dins l'extensió**, perquè aleshores no seria extensió.

Així, en la matèria no es poden trobar els àtoms que està buscant Leibniz. Seran, doncs, de tipus **mental**: són *ànimes, esperits, ments*. Som tu, jo, nosaltres. El món natural no està constituït per entitats materials, sinó per entitats espirituals.

En el seu **rebuig de l'àtom**, les anomenarà: **mònada** (del grec, *unitat*). La *Monadologia*, doncs, tal i com el nom indica, és la **ciència de les mònades**.

#### 14.2.2. Idealisme

Ja no es pot dividir la *res cogitans* i la *res extensa*: per **Leibniz** només hi ha *res cogitans*, i la *res extensa* n'és un derivat. La concepció del món de **Leibniz**, doncs, és **idealista**.

#### 14.2.3. Nines russes

Tot allò que em defineix i caracteritza, que marca la meua biografia, són propietats de la substància o *mònada* segons la **teoria de les proposicions contingents**.



### 14.3. La *Monadologia*

Dividida en **90 articles**.

Es poden distingir diversos **blocs temàtics**. És un text molt breu, però molt dens.

### 14.4. Primera meitat de la *Monadologia*

Articles (I) o paràgrafs 1-45.

#### 14.4.1. *Mònades*

*Paràgrafs 1-9.*

Hem d'admetre necessàriament l'existència d'entitats simples, perquè experimentem que hi ha entitats compostes.

**Les *mònades* no poden ser cossos.** Admetre àtoms físics implica admetre extensió indivisible, cosa que contradiu la pròpia definició d'extensió.

Si les *mònades* no tenen parts i, per tant, tampoc cap característica de tipus físic, **no se'ls pot atribuir un naixement o una mort**. Quan una entitat mor es considera que es disgrega, es desfà en parts; el procés invers es duu a terme en el naixement.

Les *mònades* són creades directament per Déu i si moren és perquè les elimina. No emergeixen ni es disgreguen per processos naturals.

Les *relacions causals* són transmissions de propietats (parts) entre objectes en el món físic. Però com que les *mònades* no tenen parts, no poden transmetre'n, i per tant, **no poden interactuar amb res**: tenen **independència causal**. No poden ser alterades en el seu interior per altres criatures. Per tant, una persona no podrà alterar-ne una altra.

Tot i que són simples o indivisibles, no vol dir que no tinguin varietat de contingut o **característiques distintives**. *Allò que no tingui propietats no és res.*

#### 14.4.2. Percepció *monàdica*

*Paràgrafs 10-20.*

Les *mònades* poden tenir diferents percepcions, definides per infinits estats mentals. Per **Leibniz**, allò que li dona multiplicitat a la *mònada* en la seva simplicitat, les *sensacions*, és un **privilegi que només tenen les ments**. La multiplicitat d'estats mentals no implica una multiplicitat de jos. *El jo es manté simple tot i la multiplicitat del que conté.*

Les **sensacions** engloben des de sensacions *imperceptibles fins a idees elevades*, complexes, metafísiques (idees clares i distintes). Això li permetrà **classificar les mònades** en estrats de complexitat: *no totes raonen, però totes tenen percepcions*.

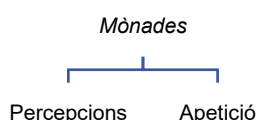
Així adjudica una *mònada* a tota cosa física; i, *predir* el que s'anomenarà l'**inconscient**.

*No hi ha res en el món corpori* que pugui **explicar la percepció**; no se li pot donar una definició mecànica. Això vol dir que la percepció, la ment, és **irreductible**. Si s'ha d'*explicar la realitat* s'ha de fer *a partir de la percepció*, no al revés.

Així es torna a arribar a que **allò que compon la realitat són les ments**.

Existeix un *flux de consciència*: un ordre en què apareixen les sensacions. Hi ha, doncs, un **principi** de les *mònades* que descriu com les sensacions van succeint i passant. S'anomena l'**apetició**: l'impuls o força que explica els diferents estats perceptius i la seva progressió. És similar al *conatus* de **Spinoza**.

Per tant, les dues coses característiques de les *mònades* són:



Com que les *mònades* no poden afectar-ne d'altres, no podran provocar-los sensacions. Així, **les percepcions sorgeixen de les mateixes mònades**: tot el que passa en elles mateixes és la conseqüència del seu ésser o essència. *Són consciències tancades*.

*L'únic que és segur és que percebem*.

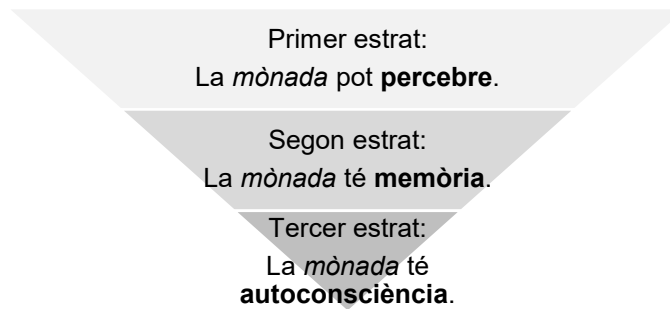
Tanmateix, assumirem que tota la resta de gent (*mònades*) també hi són i que estan experimentant el mateix que nosaltres.

Totes les meves vivències estan incloses dins la definició de la *mònada*: són propietats del meu concepte. Si alguna d'aquestes no s'hagués donat, seria el jo d'un món alternatiu, perquè el meu jo ha viscut necessàriament totes les meves vivències. És el que ens individualitza; que, tot i que seria possible negar-ho, ens canviaria fonamentalment.

#### 14.4.3. Ànimes i esperits

*Paràgrafs 20-30.*

Les *mònades* es classifiquen segons la seva **complexitat perceptiva**:



En certa manera, aquesta complexitat perceptiva també estarà **relacionada amb la complexitat física** de l'entitat.

El tercer estrat de *mònada* rep el nom d'**esperits**: són capaços de *percebre que perceben*. Els esperits que **tenen autoconsciència** són capaços d'observar-se a si mateixos i, per tant, distingir-se. Aleshores, la *mònada* és capaç d'extreure de si mateixa tots els conceptes abstractes. *La metafísica és convertir-nos a nosaltres mateixos en objecte de consideració filosòfica.*

**La percepció no es pot explicar en termes físics.**

Si nosaltres poguéssim entrar al cos humà, buscant-hi d'on surten les sensacions, no podríem extreure'n cap conclusió. Així com entrant en un molí l'únic que veuríem serien coses moure's les unes a les altres, però no podries trobar allò que el fa funcionar.

Allò que caracteritza la *mònada* són les seves percepcions (que sabem que no les causa res extern, per més que siguin sensacions del món extern).

#### 14.4.4. Principis dels raonaments

*Paràgrafs 31-37.*

Leibniz es basa en dos principis per esbossar una nova classificació de les veritats:

**Principi de la Contradicció:** tot allò que comporta contradicció és fals.

**Principi de Raó Suficient:** per cada esdeveniment hi ha una raó que explica per què és d'una certa manera o una altra. Es pot aplicar a qualsevol de les següents dues veritats per buscar el per què de la seva raó de ser veraç o no.

1. *Veritats de raonament:* necessàries (de raonament lògic).

Només es podrà remuntar fins a principis primitius (axiomes).

2. *Veritats de fet:* contingents.

No s'arribarà mai a una causa única.

Hi ha tal *infininitat de contingències* passades i presents que condicionen les veritats de fet que és impossible determinar exactament què les ha dut a ser certes o falses.

#### 14.4.5. Déu

*Paràgrafs 38-45.*

Així, tot està interconnectat... però n'hi ha d'haver un origen. Aquest origen, finalment, serà **Déu**. Déu ha triat un univers on les coses s'esdevinguin d'aquesta manera.

Déu és l'únic que pot crear o destruir les *mònades*. *S'autoexplica*: és **causa última** perquè no requereix cap altra raó. És *únic* i *autosuficient*, *necessari* i d'*existència il·limitada*, *perfecte* i *infinít*, *creador* i *font de tot allò que és bo a les criatures existents*.

És una entitat amb *autosuficiència ontològica*, que aleshores té dret a ser considerat **substància** i, per tant, una *mònada*.

Però **les criatures no són perfectes**, degut a la seva **naturalesa limitada**... de la qual *Déu no és responsable*. Són **possibilitats abstractes de l'intel·lecte de Déu**; la seva *voluntat no juga cap paper* en fer-les tal i com són.

L'**intel·lecte de Déu** és, doncs, la **regió dels possibles** o concebibles: si Déu no existís, res no ho faria, perquè *no seria possible*.

Com que res pot impedir la possibilitat d'allò que no té límits, **Déu existeix pel simple fet de ser possible** o concebible (prova *a priori*). També es pot provar la seva existència *a posteriori*: **els éssers contingents no tenen en ells mateixos la raó de la seva existència**: la té Déu, ésser necessari i raó de la seva pròpia existència.

#### 14.5. Segona meitat de la *Monadologia*

Articles (í) o paràgrafs 46-90.

Es pot traçar un paral·lelisme entre la reclassificació de les idees adequades de **Spinoza** i els estrats de les *mònades*: com més simples, més obscures i confuses.

##### 14.5.1. Déu

*Paràgrafs 46-52.*

Les **veritats necessàries** depenen de l'**intel·lecte** de Déu; les **veritats contingents**, de la seva **voluntat**. Déu és la unitat primitiva i font contínua de les *mònades* creades, la limitació de les quals es manifesta en la seva *receptivitat*.

Déu és així l'ésser perfecte (i, per tant, **real**), totpoderós, omniscient i omnibenèvol; en la seva capacitat de causa última, és **infinit i no generat**.

Leibniz no nega l'argument ontològic cartesià, però el voldrà retractar.

Si Déu és efectivament infinit i per tant abasta totes les realitats, pel fet de ser infinit no pot acceptar negació, perquè implicaria limitació (la tria d'una cosa o l'altra). *És possible i, com que és concebible, existeix.*

Una *mònada* pot contenir la raó de l'estat d'una altra degut a l'**harmonia preestablerta**.

Quan Déu tria quin món possible crear l'ajusta i acomoda les seves *mònades* per tal que les **percepcions siguin compatibles**. Hi ha una concordança entre les *mònades* que ha estat fixada des d'abans de la creació del món per Déu de manera que els seus comportaments s'ajustin al comportament de totes les altres.

Cap *mònada* té cap relació directa amb Déu (perquè, recordem, també és una *mònada*), per més que sigui el que gestiona la seva coordinació: és el *principi unificador*.

Això és el que explica que totes les *mònades* estiguin connectades encara que no interactuïn. **No hi ha solipsisme** perquè només **hi ha un únic univers**, que cadascú observa des de **punts de vista diferents**.

Les *mònades* són:

- **Actives** en la mesura que la seva naturalesa implica *perfecció*.

La **perfecció** d'una *mònada* consisteix en contenir en si mateixa la raó d'allò que s'esdevé en una altra *mònada* o, el que és el mateix, en actuar sobre ella.

Tanmateix, atès que no existeix influència física o real entre les *mònades*, l'acció d'una sobre l'altra és ideal i consisteix en l'ajustament previ que Déu ha efectuat en elles per tal que convinguin entre si.

- **Inactives** en la mesura que la seva naturalesa implica *imperfeció*.

La **imperfeció** d'una *mònada* consisteix en el seu *patiment* d'una altra; allò que li passa està en allò que es troba distintament en una altra.

#### 14.5.2. L'elecció de Déu entre mons possibles

*Paràgrafs 53-60.*

Aborda el Problema del Mal, entre d'altres involucrats a la *Teodissea*.

Estableix diverses premisses:

1. Si Déu és absolutament **perfecte les seves accions també** ho han de ser. Hem d'admetre, doncs, que **el món que ha triat és el millor**.
2. El món que creï Déu, encara que sigui el millor (el més perfecte possible), mai podrà ser tan perfecte com ell mateix. Si és **un món creat no pot arribar a ser igual o més perfecte que el seu creador**, pel mer fet que és una cosa *creada*.

Això introdueix cert mal (imperfecció) al món: *allò creat tindrà imperfecció*.

Què és *perfecció*? Realitat. La màxima perfecció significa la màxima **realitat, diversitat, riquesa ontològica**; amb el màxim **ordre i unitat**. El món que triarà Déu és el que tindrà més *multiplicitat* (màxim nombre d'entitats diferents) i *unitat* (ordre) possibles.

Però llavors per què va triar un món amb humans? Seria un món amb menys mal... però seria un món sense criatures autoconscients, **esperits**, capaços de raonar, filosofar, crear. *Un món amb humans aporta més mal, però també aporta més perfecció*.

Una altra idea que Leibniz emfatitza molt és que **hi pot haver un progrés en la perfecció** de l'univers: es pot millorar. Si admetem aquesta idea de perfectibilitat, es pot pensar que *alguns mals existeixen senzillament com a condició prèvia* per al perfeccionament. Així es justificaria també una mica la presència d'alguns mals al món.

Les imperfeccions, al cap i a la fi, són *inevitables*.

El nexa universal que connecta totes les *mònades* fa que **la percepció de cadascuna abasti tot l'univers**. En cert sentit, **cada mònada és el tot** (una *divinitat en miniatura*): el seu comportament i percepcions tenen en compte (inclouen) els de la resta.

A causa de la seva *finitud*, però, la percepció *monàdica* **no pot abastar tot l'univers clarament i distinta**: només les parts més pròximes o amb què té relació (**petites percepcions**). *L'infinit està present en la percepció de les mònades de manera confusa*.

#### 14.5.3. Concepció panorgànica de la naturalesa

*Paràgrafs 60-77.*

Un sistema organitzat de *mònades* és un **organisme**. Tot en la realitat són organismes i, per tant, éssers vius. Això significa que el **nostre cos és una multitud** (infinitud) de *mònades* agregades, de les quals una és la dominant: la **ment**.

Cal tenir en compte que en aquella època es descobreix el *microscopi*. Al·lucinant.

**Els organismes són màquines divines**; fetes per Déu.

Així, quina diferència existeix entre una màquina divina i una màquina feta per humans? Les màquines dels humans estan fetes per peces que, al seu torn, no són màquines (els rellotges no estan fets de rellotges). En canvi, **les màquines divines estan fetes d'altres màquines.**

#### 14.5.4. Coordinació ment - cos

*Paràgrafs 78-84.*

La **coordinació orgànica entre els estats de totes les substàncies** explica:

- *La conformitat de l'ànima i el cos.*

En virtut de l'**harmonia preestablerta** de les substàncies, perquè són representacions del mateix univers.

- *L'ajustament entre la causació mecànica dels cossos i la causació teològica o final de les ànimes.*

Tot i que cap ànima és sense cos (excepte Déu), les lleis de la corporeïtat i les que governen l'àmbit de les ànimes difereixen. Leibniz accepta el model explicatiu mecanicista aplicat a l'àmbit físic-corpori, sempre i quan no es confongui amb el fonament metafísic de les coses (que trobem en les *mònades*).

*Així, es pot explicar el comportament dels cossos en termes de figures, magnituds i moviments*, tal i com fan els cartesians. Però aquest model és inadequat per descriure les unitats primàries o *ànimes* (com ja hem vist, la percepció i tot el que comporta són inexplicables per raons mecàniques).

*Tot allò que l'ànima sent i percep és conseqüència de la seva natura i sorgeix del seu propi fons*, sense intervenció d'agents externs. Malgrat tot, hi ha harmonia o acord reglat entre els dos àmbits: **tot allò que esdevé mecànicament en el cos és representat internament per l'ànima, i el cos pot efectuar allò que l'ànima li ordena sense que això comporti cap mena d'influència física de l'ànima sobre el cos** (l'ànima és una entitat *metafísica*).

- *Com la coordinació entre l'ànima i el cos és possible sense interacció causal.*

Els cossos actuen com si no hi hagués ànima, i viceversa. Però gràcies a l'**harmonia preestablerta**, ambdós actuen com si l'altre els influís.

Els esperits o ***mònades*** del nivell més elevat:

- *Poden assolir el nivell dels éssers racionals.*

- *S'assemblen a Déu en la seva capacitat de conèixer, avaluar i actuar amb la finalitat del bé.*

Déu i els **esperits** tenen en comú ser **creadors** o arquitectes, malgrat la infinita distància entre l'art diví i l'art humà. Els esperits no es limiten a percebre allò que els envolta (com fan per definició totes les *mònades*), sinó que són també capaços d'entendre la constitució i del funcionalment de l'univers. En la mesura que comprenen l'univers, són alhora capaços de reproduir *en petit* el poder creador que el genera i dirigeix.

En aquest sentit els esperits, a més de miralls del món, **són imatge de Déu**.

- *Poden entrar en una relació especial amb Déu.*

El fet que els esperits siguin imatges de Déu genera una relació molt diferent a la que hi ha entre el fabricant i l'objecte fabricat, que podríem qualificar de *moral*.

La claredat intel·lectual de les *mònades* més elevades va acompanyada de reflexivitat i consciència del propi jo. L'autoconsciència fa als esperits responsables de les seves accions i mereixedors de càstig o recompensa en funció de la seva conducta; els fa, en definitiva, *subjectes morals*.

Respecte a aquestes *mònades* autoconscients, Déu apareix com el savi legislador i monarca d'un regne moral superposat al regne natural.

#### 14.5.5. La Ciutat de Déu

*Paràgrafs 85-90.*

En virtut del seu estatus especial, **els esperits constitueixen una comunitat a part**: la *Ciutat de Déu* i **són l'orgull i la glòria de la creació de Déu**.

L'**harmonia** general de *tot el creat* i, particularment, dels **esperits**:

- Coordina l'ordre de la naturalesa amb l'ordre de la gràcia divina.
- Indica que allò que succeeix al món és part del pla de Déu, en el qual el benestar dels esperits té un lloc primordial.
- Significa que els éssers humans hauríem d'estar contents amb el nostre lloc en l'ordre natural del món.